

COMUNA de PASADA

Pasada, su 27 de abride de su 2012

Sa Die de sa Sardigna

Istòria de su sardu

Primos documentos antigos in limba sarda

Salude a totus e benebènnidos.

Oje semus inoghe pro ispricare e ammentare s'importu mannu chi tenet su 28 de aprile pro sa Sardigna.

Amus isseberadu dela bìdere dae un'àteru puntu de vista, faeddende in unu cunvegnu istòricu de sa limba sarda in sardu. Pro meda gente custu podet èssere un'issèberu "polìticu", e fortzis est, ma pro nois est sa cosa prus normale chi bi diat èssere. Pro ite? Ca su sardu est sa limba nostra: nos ant pesadu faeddende in sardu e duncas pro nois sa limba mama est custa. S'idea chi siet sa limba nostra no est, a dolu mannu, agradèschida a totus...

Carchi die a oe fia lèghende un'interventu de su linguìsta Roberto Bolognesi chi naraiat: "Sa dependèntzia naschet dae sa capatzidade de non èssere indipendentes. Sa dependèntzia naschet dae un'iscola e una cultura chi benit dae continente.

COMUNA de PASADA

Pasada, su 27 de abride de su 2012

Sa Die de sa Sardigna

Pensare in sardu cheret nàrrere a pensare cun una limba fata cun règulas chi benint dae sa pròpia terra. Pensare in sardu cheret nàrrere a tènnere in contu chi sa Sardigna est unu tzentru importante e non una periferia de Milano, Roma o Firenze. Pensare in sardu cheret nàrrere a si bortare contra a sa dipendèntzia. Faeddare in sardu cheret nàrrere a pònnere in pratiga sa pròpia non-dipendèntzia culturale e de sa mente. Servit s'agiudu de totus sos sardos pro no èssere prus dipendentes".

Custu arrejonu suo est polìticu de su totu ma l'apo chèrfidu pigare su matessi ca so de acordu cando narat chi non semus lìberos comente pòpulu de esprimere sa cultura e sa limba nostra comente lu diamus chèrrere: in sas iscolas, in sos entes pùblicos, in sas televisiones che sa RAI...

Pro mene faeddare in sardu no est un'aggiunta a sa sardidade, ma est una manera de pensare, de trasmitere balores e sentidos. Cun issa ebbia bi la faghimus a nàrrere e comunicare sentidos chi in àteras maneras non bi diamus resessire.

A bortas, o fortzis semper, non bi la faghimus a manifestare sa fortza e s'importu de sa cultura nostra ca pensamus chi semus de mancu cuforma a àteros pòpulos, a àteras culturas e a àteras limbas. E pensamus gasi ca su bonu de sas bortas non

COMUNA de PASADA

Pasada, su 27 de abride de su 2012

Sa Die de sa Sardigna

connoschimus s'istòria manna chi tenet sa limba e sa cultura nostra.

Pro cussu oje apo isseberadu de faeddare de sos primos documentos in sardu pro pretèndere unu primatu de su sardu cunfrontu a medas àteras limbas romàngias.

Sa Limba Sarda cumparit pro sa prima borta pagu prus o mancu in su Milli comente limba ufitziale de su Giuigadu de Calaris (Casteddu): est una pergamena o “Carta Bullata” fata in su 1070 dae sa Cantzelleria de su Giuigadu cando su giughe fiat Torchitòrio de Lacon-Gunale iscrita in una variante campidanese. Est un atu de donazione de biddas e de deretos subra sa tzerachia de sa gente (*sos liberus de paniliu*), a favore de s'archipiscamu de Casteddu dae parte de su giughe Torchitòrio.

Faeddò de primatu de sa limba sarda cunfrontu a àteras limbas ca si pigamus su esèmpiu de sa limba italiana est beru chi su primu documentu in volgare est su Plàcitu Capuanu (plàcitu cheret nàrrere sentèntzia) e est de su 960 ma est fintzas beru chi est unu documentu totu iscritu in latinu ue bi sunt bator frases in volgare: « Sao ko kelle terre, per kelle fini que ki contene, trenta anni le possette parte Sancti Benedicti. »(Capua, marzo 960)

« Sao cco kelle terre, per kelle fini que tebe monstrai, Pergoaldi foro, que ki contene, et trenta anni le possette. »(Sessa, marzo 963)

COMUNA de PASADA

Pasada, su 27 de abride de su 2012

Sa Die de sa Sardigna

« Kella terra, per kelle fini que bobe mostrai, sancte Marie è, et trenta anni la posset parte sancte Marie. »(Teano, ottobre 963)

« Sao cco kelle terre, per kelle fini que tebe mostrai, trenta anni le possette parte sancte Marie. »(Teano, ottobre 963)

Torrando a sos documentos sardos bidimus chi in sos archìvios istòricos de Marsiglia s'at agatadu una carta chi registrat una donazione fata dae su Giughe de Casteddu Costantino Salùsio de su muristene de Santu Saturninu a sos prades Vitorinos de Marsiglia: sa carta est de su 1089 e tenet sa particularidade de èssere iscrita cun caràteres grecos. In su mese de Nadale de su 2010 in s'Universidade de Pisa, tres chircadores sardos ant agatadu unu documentu nou, de su perìodu 1108-1130, chi teniat s'inventàriu de sos benes donados dae su giughe de Casteddu, Marianu Torchitòrio, ue b'aiat unu atu de bèndida iscritu semper in sardu e fintzas custa borta cun caràteres grecos.

Fintzas in su giugadu logudoresu in custos annos comintzant a cumpàrrere sos iscritos ufitziales in sardu: est difatis de su 1080 su documentu connotu comente "Privilègiu Logudoresu" ue su giughe Mariano de Lacon cuntzedit a òmines pisanos privilègios pro lis mustrare amistade.

Su documentu comintzat nende :

<<Ego iudice Mariano de Lacon fazo ista carta ad onore de omnes homines de Pisas pro xu toloneu ci mi pecterunt...>>

COMUNA de PASADA

Pasada, su 27 de abriale de su 2012

Sa Die de sa Sardigna

De su 1100 comintzamus a tènnere testimoniàntzias de sos condaghes o condaxi o fundaghe, chi sunt documentos amministrativos chi golliant sos atos de donatzione a favore de sos entes eclesiàsticos . Sunt cramados gasi ca benit dae su grecu kontákion – chi fiat unu fuste de linna chi serviat a bi fàghere arrotulare sos atos totu in tundu).

De sos condaghes chi nos sunt arribados ammentamus:

- 1 Condaghe Sancti Gauini, Prothi & Ianuarij
- 2 Condaghe de Barisone II
- 3 Condaghe de Santa Maria de Bonàrcadu
- 4 Condaghe de Santu Miale de Salvennor (o Salvenor)
- 5 Condaghe de Santu Nigola de Trullas
- 6 Condaghe de Santu Pedru in Silki

In su Condaghe de Santu Nigola de Trullas de su 1113 b'agatamus iscritu: « Ego prebitero Rodulfo - ki certait mecu iudice Gunnari in su monte pro Simion Macara. Et ego non bi voli 'n' certare cun illu. Et osca falaince assa festa de sanctu Gaviniu et naraililu assu archipiscopu su certu: a donnu Athu, ci fuit monacu de Camaldula. Et isse naraitindeli a iudice ca: «Male fakes et peccatu, ki li lu levas a Sanctu Nichola». Et isse, co donnu bonu et ca la amavat sa anima sua, benedissitililu a Sanctu Nichola, o clericu esseret o laycu. Testes: su archipiscopu, et issu piscopu de

COMUNA de PASADA

Pasada, su 27 de abrule de su 2012

Sa Die de sa Sardigna

Plavaki donnu Gualfredi, et issu piscopu de Gisarclu donnu Mariane Thelle»

Intre de sos documentos prus importantes iscritos in sardu tocat de ammentare “Sos Istatudos Thatharesos” chi sunt una regorta de sas leges de sa Comuna de Thàthari de su 1283-1316.

Ma de siguru su documentu prus connotu est Sa Carta de Logu de su 1392: est una regorta de leges, fata dae Eleonora de Arborea, chi serbiat a de pònnere òrdine in manera orgànica, coerente e sistemàtica a s’ordinamentu giurìdicu.

Tenet unu còdighe tzivile e penale e unu còdighe rurale. Sa Carta de Logu est unu mamentu de importu mannu pro sa costituzione prena de s'istadu de deretu: cun leges craras e firmas totus devent respetare e osservare sas normas giurìdicas.

Sa Carta de Logu, pro sas temàticas tratadas, (tutela e positzione de sa fèmina, s'usura e sa defensa de su territòriu), est galu oe de atualidade manna.

Est abarrada in vigore, in su Rennu de Sardigna, finas a su 1827, cando est istadu emanadu su còdighe felitzianu.

De su bonu de custos documentos, chi sunt petzi una parte de custu periodu, in sas iscolas no nde intendimus faeddare: non faghent parte de sos “programmas ministeriales”.

COMUNA de PASADA

Pasada, su 27 de abriale de su 2012

Sa Die de sa Sardigna

E si cromptimus a los connòschere est ca los istudiamus o ca est unu tema chi nos agradat o ca faghimus unu cursu de istùdiu universitàriu pròpiu subra cussu.

Custu duncas pro nàrrere chi su prus de sos sardos non connoschet nè s'istòria chi at contadu Professor Vittorio Sella nè su chi bos apo contadu eo como.

Ma podimus tènnere istima de una cosa chi no ischimus? La podimus pretziare? Podimus dare balore mannu a istòria, cultura e limba nostras si mancu nois las connoschimos?

de Angelo Canu